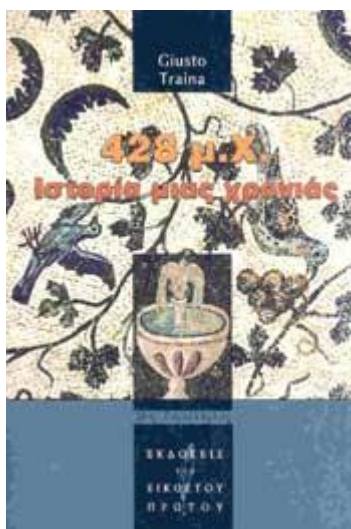

Τι έγινε το έτος 428 μ.Χ;

1) Ένα πρωτότυπο ιστορικό βιβλίο κυκλοφόρησε αυτές τις μέρες από τις Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου: δεν είναι η ιστορία μιας χώρας ή μιας περιόδου, ενός αντικειμένου ή μιας γλώσσας, είναι η **ιστορία μιας χρονιάς** -και συγκεκριμένα, **η ιστορία του έτους 428 μ.Χ.** Ο συγγραφέας, ο Ιταλός ιστορικός **Giusto Traina**, εξετάζει τι συνέβη το 428 σε όλον τον μεσογειακό κόσμο (με την ευρεία έννοια, δηλαδή από Βρετανία μέχρι Περσία), μας παρουσιάζει μια φωτογραφία του κόσμου της ύστερης αρχαιότητας ή μάλλον μια σειρά από φωτογραφίες όλες παρμένες την ίδια στιγμή σε διάφορους τόπους.

Μια ματιά στα περιεχόμενα:

- I. Το ταξίδι του Φλάβιου Διονύσιου και το τέλος της Αρμενίας
- II. Ο κόσμος του Νεστόριου: επίσκοποι, μοναχοί, Σαρακηνοί
- III. Στο δρόμο των προσκυνητών
- IV. Η Νέα Ρώμη και ο ηγεμόνας της
- V. Ανατομία μιας αυτοκρατορίας
- VI. Από τη Ραβέννα στη Νόλα: η Ιταλία σε μεταβατική εποχή
- VII. Δοκιμές για το μεσαίωνα
- VIII. Περιμένοντας τους Βανδάλους
- IX. Εθνικοί και χριστιανοί στις όχθες του Νείλου
- X. Πάσχα στην Ιερουσαλήμ
- XI. Ο Μεγάλος Βασιλιάς και οι επτά περιγκίπισσες

Γιατί άραγε ο συγγραφέας διάλεξε σαν ορόσημό του το 428 και όχι μιαν οποιαδήποτε άλλη χρονιά; Η εύκολη απάντηση είναι πως το 428 είναι η

χρονιά που καταλύθηκε το βασίλειο της Αρμενίας -και ο συγγραφέας είναι αρμενολόγος. Αλλά, όπως λέει στον Πρόλογό της η **Averil Cameron**, μια από τις επιφανέστερες ειδικούς της ύστερης αρχαιότητας, η επιλογή είναι πετυχημένη:

«Είναι γνώρισμα της καλής ιστοριογραφίας ότι μας παρακινεί να αναθεωρήσουμε όσα νομίζαμε ότι ξέρουμε. Το βιβλίο του Giusto Traina δεν αποτελεί εξαίρεση. Η ιδέα του, απλή και λαμπρή ταυτόχρονα, ήταν να προσεγγίσει την περίοδο που ονομάζουμε σήμερα «Υστερη Αρχαιότητα» εστιάζοντας σε μία μόνο χρονιά και παρουσιάζοντας τα συμβάντα της και τα τοπικά της συμφραζόμενα σε μια πανοραμική οπτική του μεσογειακού κόσμου και των προεκτάσεών του, από το Ιράν στην ανατολή ως τη Βρετανία στη δύση. Η χρονιά είναι το 428 μ.Χ. Θα περιμέναμε μια κάπως πιο παραδοσιακή χρονολογία, όπως το 476 μ.Χ., καθιερωμένη ημερομηνία για το «τέλος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας», όταν καθαιρέθηκε ο τελευταίος ρωμαίος αυτοκράτορας στη Δύση, ή ίσως το 410 μ.Χ., όταν λεηλατήθηκε η Ρώμη από τον Αλάριχο και τους Βησιγότθους, γεγονός που υπέβαλε τα σπαραχτικά ερωτήματα που καθρεφτίζονται στο μεγάλο έργο του Αυγουστίνου, την Πολιτεία του Θεού. Η επιλογή του Traina για το 428, τη χρονιά που σημάδεψε το τέλος του βασιλείου της Αρμενίας, ακούγεται φυσιολογική για έναν ιστορικό που έχει γράψει πολλές μελέτες για την Αρμενία στη ρωμαϊκή και την πρώιμη χριστιανική εποχή, όμως, όπως δηλώνει στην Εισαγωγή του, προσπαθώντας ακριβώς να κατανοήσει το ευρύτερο πλαίσιο αυτού του γεγονότος είχε την ευτυχή ιδέα να τοποθετήσει το έτος 428 στο επίκεντρο ενός δοκιμίου που επισκοπούσε την κατάσταση ολόκληρης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και των γειτόνων της.

Αξιοπερίεργη αλλά ιδιαίτερα πετυχημένη επιλογή! Καταρχήν, η επιλογή μιας και μόνο χρονιάς υπονομεύει τη διαμάχη, συνήθως στείρα άλλωστε, σχετικά με την «πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας» (που, σε τελική ανάλυση, ήταν μάλλον μια ιστορική διαδικασία παρά ένα μεμονωμένο γεγονός, και σίγουρα δεν μπορεί να αναχθεί σε κάποια μοναδική συγκυρία περιστατικών). Δεύτερο, μέσα από μια γεωγραφική και πανοραμική οπτική, που ξεκινάει από το βασίλειο της Αρμενίας, στις ανατολικές εσχατιές της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, και καταλήγει στο Ιράν, ακόμα ανατολικότερα, μετά από μια κυκλική τροχιά που φτάνει ως τη Βρετανία, το απώτερο σημείο της αυτοκρατορίας στη Δύση, μας ενθαρρύνει να αναθεωρήσουμε τις ιδέες μας σχετικά με την ιστορική αιτιότητα συνολικά. Με ποιο τρόπο μπορεί να σχετίζεται κάτι που συνέβη στη βόρεια Αφρική το 428 με την κατάσταση της Γαλατίας, ή μπορεί να σχετίζεται καν; Πώς σχετίζονται οι περιφέρειες με το κέντρο, και ποιες είναι οι πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα αυτοκρατορικά εδάφη και τις γειτονικές περιοχές; Υπερτονίζοντας όμως μία και μοναδική χρονιά, ο Traina μάς ενθαρρύνει

επίσης να εστιάσουμε και πάλι στο ζήτημα της χρονολόγησης. Ένα από τα τυπικά γνωρίσματα του μάλλον πρόσφατου ιστορικού κλάδου της «Υστερης Αρχαιότητας», ή των «υστεροαρχαϊκών σπουδών», είναι το μεγάλο χρονολογικό εύρος, από τον 3ο ως τον 7ο αιώνα, ή κι ακόμα παραπέρα, ως το 800 μ.Χ. Ορισμένοι πιστεύουν ότι το εύρος αυτό κερδήθηκε σε βάρος της διαχρονικής προοπτικής που είναι η ουσία της ιστορικής γραφής κι η επιλογή του Traina να σκύψει σε μια και μόνο χρονιά μάς υπενθυμίζει με ενεργητικό τρόπο όχι μόνο τις απροσδόκητες επικαλύψεις της ιστορίας αλλά και τον κρίσιμο ρόλο των συμβάντων, αναμενόμενων ή όχι. Κι είναι ακόμα πιο ενεργητικό που το 428 δεν είναι μια προφανής επιλογή, παρά μόνο, ίσως, για τους ιστορικούς της Αρμενίας όπως ο ίδιος ο Traina. Είναι ένα εύρημα που, με μια μόνο κίνηση, διαπερνά και ανατρέπει τον τεράστιο όγκο της τρέχουσας βιβλιογραφίας γύρω από το πρόβλημα της περιοδολόγησης, όγκο που συχνά διακινδυνεύει να καταποντίσει το ίδιο το αντικείμενο που προσπαθεί, υποτίθεται, να δια φωτίσει. Η ιστορική αλλαγή εξελίσσεται με διαφορετική ταχύτητα σε διαφορετικές περιοχές, όμως τα συμβάντα έχουν σημασία, όπως και τα συγκεκριμένα συμφραζόμενα. Το βιβλίο του Traina τονίζει μάλλον τη συγχρονικότητα παρά το χρονολογικό εύρος, μας δίνει όμως μια προοπτική ενός ολόκληρου κόσμου, όχι μια πραγμάτευση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην ύστερη αρχαιότητα.»

Του Νίκου Σαραντάκου (<https://sarantakos.wordpress.com>)

2) 428 μ. Χ.: μια συνηθισμένη χρονιά

Εκείνη τη χρονιά, το έτος 1181 από κτίσεως Ρώμης, δε συνέβη τίποτα, ή σχεδόν τίποτα. Εντάξει, ο βασιλιάς της Αρμενίας καταθέτει τα όπλα και η ανατολική αυτή εσχατία της Αυτοκρατορίας κατακτάται από τους Πέρσες, αλλά το γεγονός δεν προκαλεί καμία ορατή αντίδραση. Το έτος 428 της χριστιανικής εποχής, η Ρώμη εξακολουθεί μεν να κυριαρχεί στη Μεσόγειο· κάτω όμως από την επιφάνεια, η «ατελεύτητη Αυτοκρατορία», που υμνολογήθηκε τόσο πολύ από τον Βιογίλιο, πλησιάζει πια στο τέλος της. Σε λιγότερο από μισό αιώνα, η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα σαρωθεί από την ιστορία.

Ο ιστορικός Τζιούστο Τράινα (Giusto Traina) προσκαλεί με το τελευταίο του βιβλίο «σε ένα ταξίδι στην ύστερη αρχαιότητα, σε μια συγκεκριμένη στιγμή της και μια κρίσιμη χρονιά». Το ότι η χρονιά αυτή δε σημαδεύεται από κανένα ιστορικό γεγονός, ίσα-ίσα που επιτρέπει να αναδειχθούν εναργέστερα οι εξελίξεις του θνήσκοντος κόσμου. Το ύφος της γραφής παραπέμπει στο χρονογράφημα, αν κι ο συγγραφέας δε φείδεται ιστορικών αναφορών στο παρελθόν και το μέλλον του έτους που εξετάζει.

Αυτό το στοίχημα υπέρ της συγχρονίας και της «μεγάλης εικόνας» του κόσμου, προβάλλει ανάγλυφα το λυκόφως της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, σε όλη την πολυπλοκότητα και την ποικιλία του.

Το ταξίδι μας ξεκινά από την Αντιόχεια, στο νότο της σημερινής Τουρκίας, και τελειώνει στην Περσία των Σασσανιδών, μετά από μια μεγάλη περιοδεία γύρω από τη Mare Nostrum. Από την Ανατολία και την Άγκυρα, «όπου ακόμα μιλιέται η γλώσσα των Γαλατών κατακτητών, που εισέβαλαν στην περιοχή εδώ και κάμποσους αιώνες», στην Κωνσταντινούπολη, την πολιτική πρωτεύουσα, τη «νέα Ρώμη» που ίδρυσε ο Κωνσταντίνος, την εκ γενετής χριστιανική πόλη, όπου «ο δαίμονας δε διαθέτει ναούς ή αγάλματα», όπως σπεύδει να μας θυμίσει ο άγιος Αυγουστίνος. Ακολουθεί η Ιλλυρία (τα σημερινά Βαλκάνια) με τον ποταμό Δρείνο να είναι το σύνορο μεταξύ ελληνικού και λατινικού κόσμου και η «αιωνία πόλη», η Ρώμη, που ακόμα προσπαθεί να συνέρθει από τη λεηλασία του Αλαρίχου, δεκαοκτώ χρόνια νωρίτερα.

Η Ραβέννα είναι πλέον η νέα πρωτεύουσα της Δύσης, καλά προστατευμένη από το πυκνό δίκτυο καναλιών που την περιβάλλει. Η ναυτική υπεροχή είναι πια το τελευταίο στρατιωτικό πλεονέκτημα της Αυτοκρατορίας απέναντι στους βαρβάρους. Το ταξίδι συνεχίζεται στη Γαλατία, όπου ήδη αρχίζει να ξεπροβάλλει αυτό που αργότερα θα ονομαστεί «μεσαίωνας». Ο αυτοκράτορας έχει εγκαταστήσει εκεί «συμμάχους» βαρβάρους, σαν τους Βουργουνδούς στη Βουργουνδία και τους Βησιγόθους στην Τουλούζη. Ο ρωμαϊκός στρατός που υπό τον Αέτιο θα συντρίψει το 451 τους Ούννους του Αττίλα, διέφερε ελάχιστα από τους αντιπάλους του: κι οι δύο στρατοί αποτελούνταν από ένα μείγμα Γόθων, Ούννων και Αλανών. Μετά την Ισπανία και τη Βόρειο Αφρική, επισκεπτόμαστε τη χώρα των Βανδάλων, την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη και τέλος την Περσία, την άλλη μεγάλη αυτοκρατορία της εποχής, στην οποία βασιλεύει ο Βαχράμ και οι επτά πανέμορφες σύζυγοί του.

Κατά τη διάρκεια του περίπλου αυτού, συναντάμε ορισμένες θαυμαστές προσωπικότητες. Μερικοί εξακολουθούν να είναι διάσημοι ως σήμερα, όπως ο άγιος Αυγουστίνος, που το 428 κάνει τις τελευταίες διορθώσεις του στην «πόλη του Θεού». Άλλοι έχουν μάλλον λησμονηθεί, όπως π.χ. περίφημοι ασκητές σαν τον όσιο Συμεών το Στυλίτη, που μόναζε σκαρφαλωμένος σε ένα στύλο και που η φήμη του είχε φτάσει ως τα πέρατα της Αυτοκρατορίας. Βρίσκουμε γυναίκες της εξουσίας: στη Ραβέννα τη διαθέτουσα βαθιά πολιτική σκέψη Γάλα Πλασίντα ή την θρησκόληπτη αγία Πουλχερία, κόρη του αυτοκράτορα της Ανατολής Θεοδοσίου Β', του πρώτου «πορφυρογέννητου» αυτοκράτορα, την ενσάρκωση της ελπίδας για δυναστική σταθερότητα στο Βυζάντιο, που

γρήγορα αποδείχτηκε φρούδα. Διασταυρωνόμαστε με τους τελευταίους μεγάλους Ρωμαίους στρατηγούς, τον **Αέτιο** ή τον -πανίσχυρο στο Βόρειο Αφρική- **Βονιφάκιο**, και με μια σειρά από βάρβαρους πολέμαρχους, συμμάχους της Ρώμης, υποτελείς ή αντιπάλους της.

Η ενότητα της Αυτοκρατορίας εξακολουθεί να υφίσταται τυπικά, αλλά ουσιαστικά έχει ήδη εκλείψει. Ο χριστιανισμός, που είναι ουσιαστικά η κρατική θρησκεία από την εποχή του **Κωνσταντίνου**, όχι μόνο δεν συνέβαλε στην ενότητα της Αυτοκρατορίας, αλλά αντιθέτως, επιδείνωσε τις εσωτερικές της διαίρεσεις. Οι αιρέσεις ανθούν. Ο αρειανισμός κατά πρώτο λόγο, που θεωρεί το Χριστό άνθρωπο που θεώθηκε, και που είναι ένα ρεύμα ευρέως πλειοψηφικό στους προσηλυτισμένους βαρβάρους. Αλλά υπάρχουν ακόμα οι οπαδοί του Μακεδόνιου, οι απολλιναριστές, οι βορβορίτες, οι μοντανιστές (η «κατά Φρύγας αίρεση»), οι ευχίτες, οι μαρκελιανοί, οι φωτινιανοί κ.ο.κ. Ακόμα κι εντός των χριστιανών που ακολουθούν την αυτοκρατορική «γραμμή», σοβούν φοβερές διαμάχες, μεταξύ Ελλήνων και «Σύριων», χωρίς να αναφερθούμε στις πύρινες διαφωνίες για τη φύση της μητέρας του Θεού ή το ζήτημα των εικόνων.

Ανεξαρτήτως πάντως των εσωτερικών τους διαφωνιών, όλοι οι χριστιανοί της εποχής εκείνης συμφωνούν να σφαγιάζουν τους εβραίους και τα υπολείμματα των ειδωλολατρών, που ζουν σχεδόν στην παρανομία. Μόνο η Αθήνα εξακολουθεί να είναι αποδεκτή ως μια τελευταία νησίδα ειδωλολατρίας, που της επιτρέπεται «να αναφέρεται στην κλασική εποχή, ιδίως από την εποχή που η επικράτηση μιας μισαλλόδοξης εκδοχής του χριστιανισμού δυσχεραίνει τη μετάδοση των αρχαίων γνώσεων». Εξάλλου η Αυτοκρατορία αξιοποιεί όσο περισσότερο μπορεί τους διανοούμενους ειδωλολάτρες, ιδίως στη διοίκηση και την εκπαίδευση.

Του Marc Semo (<http://www.ppol.gr>)

Ρωμαίος στρατιώτης του 5ου αι. μ.Χ

